

De neo-classicistische rotonde is intact bewaard gebleven. Enkel de oorspronkelijke kleurenstelling kan bij restauratie worden aangepast.

(foto auteur)

“TE DOENE WERKEN EN LEVERINGEN TOT HET MAEKEN VAN EENE OVERDEKTE GAENDERIJE MET ZUYLEN EN VAN EENE RONDE VOOR-ZAEL AEN DEN INGANG DER BOECK-ZAEL DER HOOGE-SCHOOL VAN GEND...”¹

Sinds enkele jaren zijn de bedrijfsarchieven die bij het MIAT werden gedeponneerd, samen met een deelverzameling kleine voorwerpen en toestellen, ondergebracht in de voormalige Stedelijke Openbare Bibliotheek op het adres Ottogracht 2.

Het stadsbestuur wil voor eind 2000 het stedelijk kunsteninstituut in een campus in de gebouwen van de voormalige Baudelo-abdij én deze oude Stadsbibliotheek een nieuwe huisvesting geven.

Het MIAT archief zou in ruil daarvoor een nieuw onderkomen vinden in een oude stadsschool in de buurt van de Tolhuislaan...

Bij de oudere Gentenaars en trouwe bezoekers van de oude stadsbibliotheek aan de Ottogracht ligt het stijlzuivere ingangsportaal en de achterliggende vestibule zeker nog scherp in het geheugen.

Dit paviljoen in Empirestijl met nog neoclassicistische kenmerken, bestaande uit een peristylum en een rotonde (), vervulde deze onthaalfunctie bijna twee eeuwen lang, van circa 1800 tot 1980. Tot 1942 (jaar van de definitieve afwerking van de 'Boekentoren' aan de Rozier) in gebruik door de universiteitsbibliotheek, werd het nadien openbare uitleenbibliotheek van de Stad Gent.*

Sinds deze laatste haar lokalen aan de Ottogracht heeft geruild voor een definitief onderkomen aan 't Zuid (na een kort intermezzo aan de Kouter), worden ze nog slechts sporadisch door publiek betreden.

Tot op heden bleven de donker verniste zaal hoge houten bibliotheekrekken onaangeroerd, ook al vonden de laatste jaren bedrijfsarchieven en enkele medewerkers van het MIAT er een tijdelijke thuis.

En tussenin drentelt in traagheid een houten trapladder van steen en wolven, vergeefs hopen op een klussende stadswerkman.

De gecapitonneerde deurvleugels van zijn bureau beschaduen warempel nog hoofdbibliotheecaris-schrijver-bioscopiumschuiver Herman Thiery (1912-1978). Enkel het ongeduld van zijn bakelieten buzzer hangt nog stoffig aan een elektrische raginna. Rood. Groen. Wachten. Binnen.

Binnenkort zullen toekomstige estheten van het Stedelijk Kunstenonderwijs de resten van het Hof van Herzele, de schaakbordkapel van Baudelo, de stoutmoedige diefte van Roelandt, het grijsgroene magisch-realistische bureau van Johan Daisne, euh... frissen.

Binnenkort zullen herinneringen een 'restyling' ondergaan. Binnenkort zullen herinneringen...

Exit de man die zijn haar lang liet groeien.

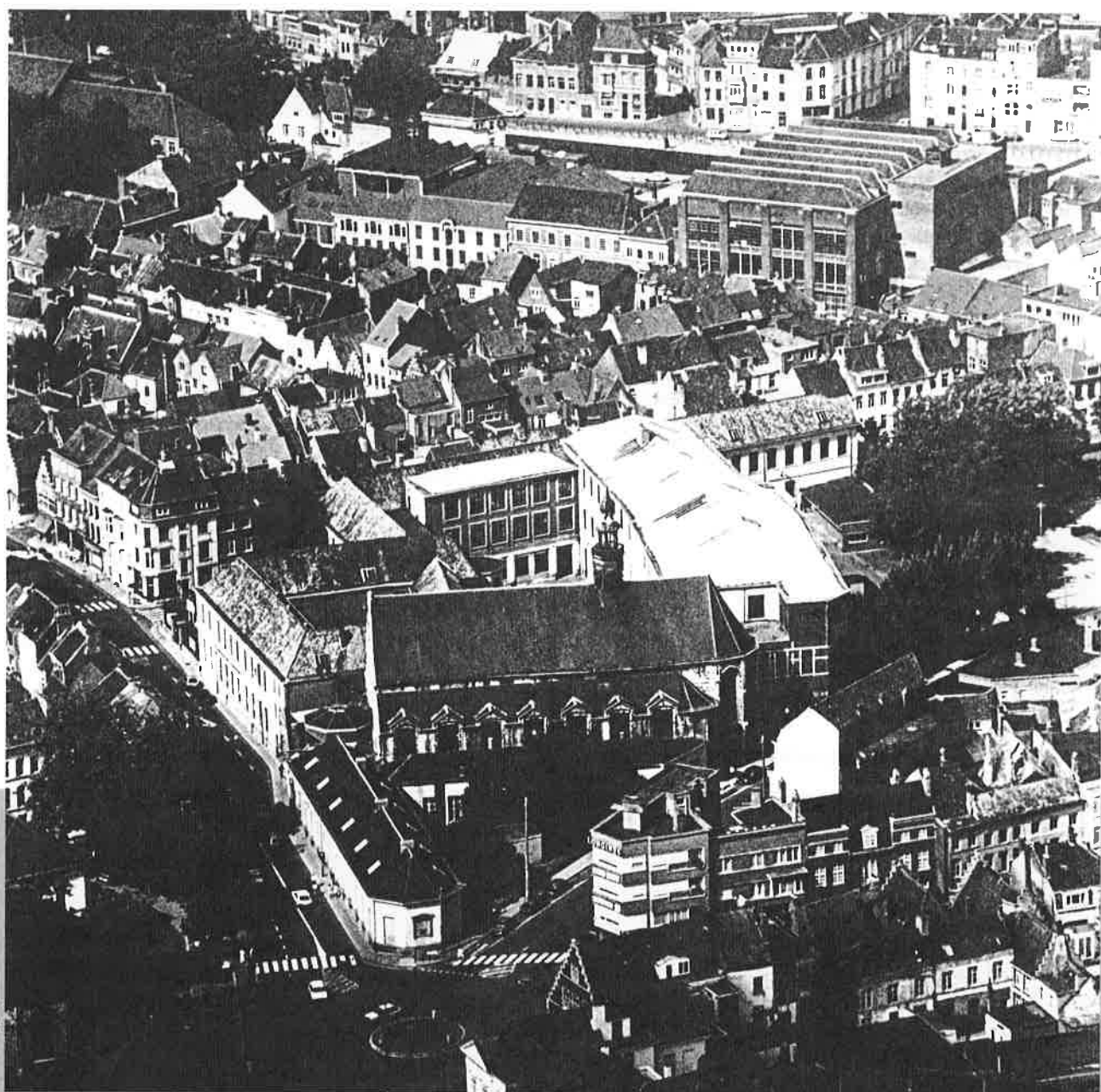
(konstig schrijven is niks voor mij...)

Vogelvluchtgezicht op de voormalige Baudeloabdij met de oude stadsbibliotheek op de voorgrond en het MIAT op de achtergrond.

(repro verzameling MIAT, Gent)

LOUIS ROELANDT EN DE ROOFBOUW OP BOUDELO

DOOR GUIDO DESEIJN, MIAT

Eene ronde voor-zael

De beginperiode van het Hollands Bewind was dikwijls gekenmerkt door gedurfde beleidsbeslissingen, die niet moesten onderdoen voor deze uit eerste jaren van de voorafgaande Franse bezetting. Nieuwe schaaftukken op politiek en bestuurlijk, maar ook op ondernemers-, wetenschappelijk en artistiek vlak bevolkten het spelbord. En nieuwe mesjes snijden goed...

Dit gold ook voor het lot van de Baudeloabdij. Al onder het Frans bewind was de abdij gewapenderhand ingenomen en de inboedel openbaar verkocht. In 1797 recupererde de bezetter de gebouwen als *Ecole Centrale* en de buitentuin als Botanische tuin, onder de hoede van *citoyen* Bernard Coppens en *citoyen* Charles van Hulthem.

Toen onder Willem I in 1816 het onderwijs werd hervormd tot op universitair niveau richtte men twee jaar later de Baudelokapel - voorheen 'Tempel van de Rede' - in als bibliotheek voor deze nieuwe instelling. En de overheid zocht middelen om dit nieuw gewonnen prestige in steen te vertalen.

Zo werd op de Gentse gemeenteraadszitting (*Conseil de Régence de la Ville de Gand*) d.d. 8 maart 1819 onder voorzitterschap van burgemeester graaf de Lens het volgende beslist: "De voorzitter laat de raad opmerken dat de staat van het orgel geplaatst in de zaal van de openbare

bibliotheek waarvan het gebruik door het stadsbestuur is afgestaan aan de universiteit, van dag op dag verslecht door het stof dat voortdurend de pijpen vervuilt, daarom stelt hij om deze te verkopen en de opbrengst daarvan te gebruiken voor de bouw van een vestibule die een verfraaiing zal betekenen voor het gebouw zelf en voor dit deel van de stad en die de bibliotheek een betere toegang zal verschaffen in overeenstemming met haar waardigheid..."¹

De daad bij het woord voegende, verwisselde het befaamde Van Peteghem orgel uit 1763 van eigenaar. Plaats van bestemming was de Hervormde Kerk van Vlaardingen in Nederland, en de verhuis gebeurde door de zorgen van Abraham Meere, orgelbouwer te Utrecht².

Het Gents stadsbestuur deed er evenwel geen goede zaak aan: alhoewel op 6.500 Gulden Nederlands inkomsten geschat, is het orgel voor slechts 3.600 Gulden verkocht. Vanuit Vlaardingen waren twee deskundigen afgevaardigd, die met Hollandse zuinigheid op de vraagprijs knibbelden³.

Johannes Van den Bergh, namens de *Commissie tot de Kerkelijke Zaaken te Vlaardingen* rapporteert het Gents stadsbestuur op 5 mei 1819: "... *Het orgel bestaat uit 32 registers, echter heeft het echo-clavier, door deszelfs korthed, in plaats van 7, maar 4 geheele registers, waardoor dit orgel in*

effecte niet meer dan 29 heele registers heeft. Ook heeft het pijp-werk van dit clavier, als maar 3 octaven (en geen vier) groot zijnde, zeer veel minder waarde als andere registers, uithoofde het zwaarste pijpwerk gemist wordt:

- het pijpwerk is getaxeerd op 1450 Gulden

- de 4 blaasbalken die te klein zijn op 250 Gulden

- de kas van het manuaal geheel ongeschikt om in een andere kerk zodanig verplaatst te worden want is buiten orde of tekening, op 50 Gulden

- de windladen van het manuaal en positief met deszelfs kas en regeerwerk van beiden, zoverre zulx bruikbaar is, op 500 Gulden

- de windladen van het bovenclavier op echo komt in geene aanmerking uit hoofde dezelve maar 3 octaven groot is - het oxaal zo als het uit de grond opkomt, opgang of trap, en al het geen tot het orgel behoort, op 950 gulden

Aan bovenstaande opgave is ons de reële waarde van het orgel gebleken. Indien wij eenig voordeel er mede konden doen, zijn wij niet ongenegen hetzelve over te nemen, doch dit merklijk verschillende, is het ons raadzamer een geheel nieuw, dan een vermaakt en oud orgel te koopen..."

Ondanks deze negatieve klanken kwamen beide partijen toch tot een vergelijk.

Dit had echter rechtstreekse gevolgen voor de plannen tot de recyclage van de Baudelokapel tot bibliotheek.

Er zou flink moeten worden bezuinigd op de bouwkosten van de vestibule.

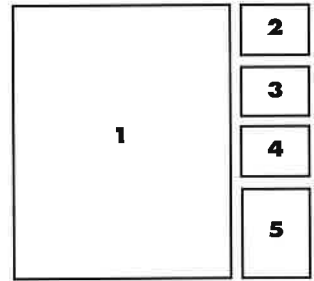
Architect - ondernemer Louis Roelandt (1786 - 1864) met het ontwerp belast, verzekerde desondanks via een kunstgreep de 'waardigheid' van zijn voorstel. Binnen een zeer beperkte terreinoppervlakte concipieerde hij namelijk een compact volume van peristylum en rotonde, en greep daarbij terug naar een stijlzuivere neoklassieke vormgeving. Hij inspireerde zich ongetwijfeld op de realisaties van zijn leermeesters-confraters Jean Baptiste Pisson (1763-1818) en Pierre-Jean de Broe (1761-1852), ontwerpers van vergelijkbare Empire rotondes en (stadspoort) paviljoenen.

En hij voorzag daarnaast natuurlijk het gebruik van zoveel mogelijk recuperatie materialen. De oude Baudeloabdij zou daarbij als 'steen-groeve' dienstdoen⁴.

Op basis van het lastenboek van de openbare aanbesteding "*Construction d'un Péristyle et d'un Vestibule à l'entrée de la Bibliothèque de l'Université - Travaux Extraordinaires - Budget 1820*" (4) d.d. 15 maart 1820 opgemaakt door Louis Roelandt, werden de werken vergund aan meester metsler Pierre Joseph Buels, gevestigd op de Tichelrei, voor de som van 3.500 gulden of florijnen. Als Buels' waarborg fungeerde Jacques Fermandt, meester schrijnwerker.

Dit lastenboek stipuleert dat de funderingen en zelfs het opgaand metselwerk deels mochten uitgevoerd worden met bakstenen,

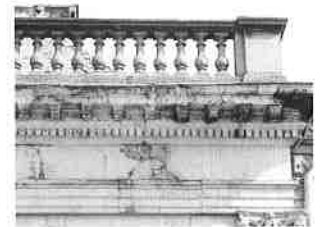
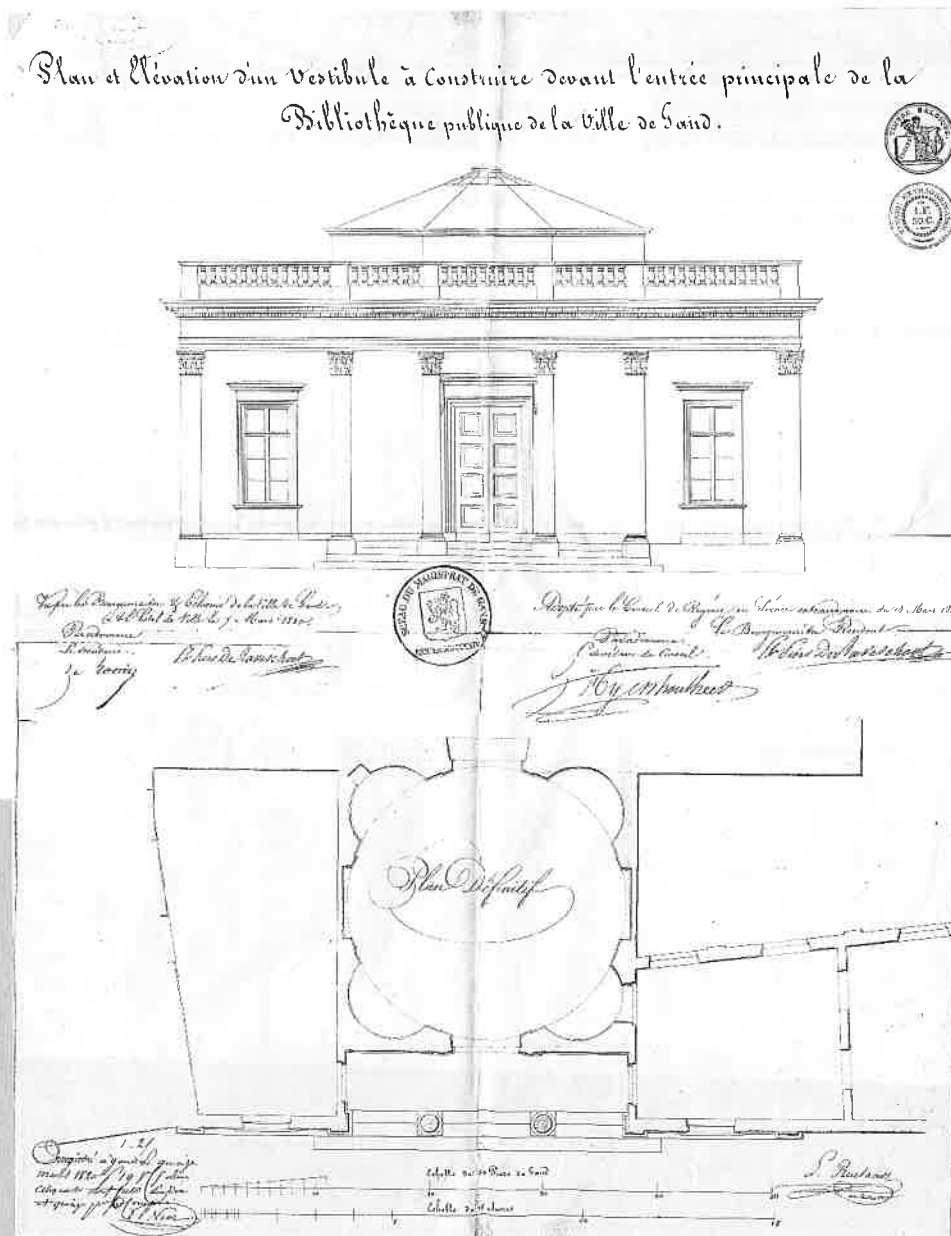

**Ontwerptekening
(opstand en grondplan)
van Louis Roelandt voor
eene overdekte gaanderij
met zuylen en eene ronde
zael, anno 1820 (1).**

(SAG, Reeks G VII)

**Details van de huidige
toestand van de
voorgevel: ballustrade en
kroonlijst (2), peristylum
(3), gedenksteen in gevel
Pauli (4,5)**

(foto's auteur)

gerecupereerd uit de afbraak van oudere constructies ter plaatse. Voor de hardsteen (*pierre de taille*) moest de aannemer volgens artikel 10 van het lastenboek expliciet bouwonderdelen hergebruiken afkomstig van het voormalig monumentaal achterhuis (?), gesitueerd aan het einde van de zuidelijke buiten-tuin (trouwens bekend als de “*jardin de l'abbé*”)⁵.

“De aannemer is gehouden om te ontmantelen en verwijderen uit de gevel van het gebouw aan het einde van het binnenhof palend aan de bibliotheek, alle natuursteen van de Corintische Orde inbegrepen de treden, bordes, plinten, kolommen, pilasters met hun basissen en kapitelen, hoofdstel (kroonlijst, fries, architraaf) & borstweringen”⁶.

De begeleidende meting staat geeft nog meer in detail de te recupereren natuursteen weer: 5 treden en een bordes, 4 sokkels, 2 kolommen en 4 pilasters met hun basissen en kapitelen,

Dit lastenboek zal zich in de toekomst trouwens als onmisbaar werkinstrument uitwijzen bij de restauratie van dit beschermd monument.

De expliciete vermelding dat (enkel) de bouwelementen onderdeel van de ‘Corintische Orde’ moesten worden gerecupereerd, laat vermoeden dat het abtenhuis waarover sprake over meerdere verdiepingen beschikte. Normaliter was een 18de-eeuwse classicistische gevel samengesteld uit 3

‘registers’ (bouwlagen) in zogenaamde ‘klassieke orden’ (van onder naar boven): Dorisch, Ionisch, Corintisch. Het grondplan van het gebouw zichtbaar op plannen die de eind 18de - begin 19de-eeuwse toestand der Baudeloabdij weergeven, laat dit veronderstellen door de aanwezigheid van een monumentale trapzaal. Blijkbaar is in opdracht van Roelandt enkel de bovenste verdieping verwijderd⁷. Of is enkel het voorportaal of uitgebouwd bordes van het middenrisaliet gerecycled? In dit laatste geval kan dit er ongeveer hebben uitgezien als Roelandt's uiteindelijke ‘reconstructie’ geïncorporeerd in zijn vestibule.

De metamorfose

Is de evenwichtige opbouw van de straatgevel het gevolg van Roelandt's genie of een platte kopie van de eind 18de-eeuwse architectuur die hij heeft geplunderd?

In elk geval onderging de toenmalige universitaire bibliotheek in de jaren 1870 en kort vóór de eeuwwisseling nog een aantal ingrijpende veranderingen, zonder evenwel Roelandts paviljoen te wijzigen. Een eerste maal liet het stadsbestuur naar ontwerp van Adolphe Pauli (1820 - 1895) een globale *restyling* van de straatvleugel doorvoeren. Zelfs een summier natrekken van deze verbouwingen laat vooropstellen dat daarbij belangrijke delen opgaand metselwerk uit de abdij-tijd van de vleugel langs de Ottogracht zijn

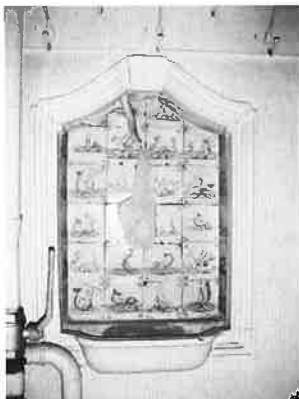
hergebruikt. Het bewijs daarvan leveren niet enkel bij studie van grondplannen de nog aanwijsbare overeenstemmende ongewoon dikke muren, maar ook de aanwezigheid van twee barokke lavabo-nissen bekleed met Delftse figuratieve tegels. Tegen de zuidgevel van de kapel werd daarenboven een nieuwe ‘oekzael’-vleugel opgetrokken, met twee leeszalen en een bureau. Van deze bouwcampagne bleven in het Gents Stadsarchief plannen en afbeeldingen bewaard. Tijdens de verbouwingswerken werden belangrijke fragmenten van een gotische tegelbevoering vrij gelegd, daterend uit de tijd van het middeleeuwse Hof van Herzele dat in de 16de - 17de eeuw bij de abdijterreinen is ingelijfd⁸.

In de straatgevel, ontstaan na de demping van de Ottogracht in 1872-1873, metselde men, in het bossage-pleisterwerk van de muurdammen tussen de ramen, arduinen gedenkplaten in. Daarop zijn de namen vermeld van belangrijke 19de-eeuwse Gentse bibliofielen en weldoeners van de toenmalige universiteitsbibliotheek, schenkers van (hoofdzakelijk) kostbare boeken en prenten uit hun privéverzameling (met schenkingsdatum?)⁹:

De laatste architect die ingrijpend het bibliotheekgebouw aanpaste (en verbouwde tot stadsbibliotheek), was stadsarchitect Charles van Rysselberghe (1850 - 1920). Na het verhuizen van de

Twee bewaard gebleven lavabonissen (uitbekleed met Delftse tegels einde 17de, eerste helft 18de eeuw (?)).

(foto's auteur)

Ch. Van Hulthem	1832	Ph. Blommaert	1871
Jos. Van Haut	z.d.	A. Van Lokeren	1872
G. Faipoult	z.d.	F. A. Snellaert	1872
Lieven De Bast	1832	A. Sunaert	1876
P. Lammens	1836	Fr. Vergauwen	1881
A. Voisin	1843	J.F.J. Heremans	1884
Jos. Bonaparte	1844	Fr. Laurent	1887
Fr. De Laval	1859	P. Voituren	1891
F. De Vigne	1866	J.J. Gantrelle	1893
P.J. Goetghebuer	1866	A. Wagener	1896
J. de Saint-Genois	1867	(chronologisch)	

Plantentuin naar het Citadelpark en de daaruit volgende aanleg van de Bibliotheekstraat in 1903¹⁰, deels op het gedempte Baudeloleitje, is zowel het interieur van de stadsbibliotheek als de hoek met de nieuw aangelegde straat aangepast. Daarvoor moesten de resterende abdijgebouwen rond de abtentuin eveneens sneuvelen.

Uit deze campagne dateert bijvoorbeeld het merkwaardig bovenlicht (*lanterneau*) overgebleven die de hal naast de rotonde verlicht.

Herrijzen als een Fenix?

Het samen met de Baudelokapel als monument beschermde ingangsgebouwtje van Louis Roelandt blijft naar afmetingen niettemin

door zijn kleinschaligheid te catalogeren onder de tuin- en theehuizen. Die *gloriettes* waren op het einde van de 18de eeuw en in de 19de eeuw ook binnen een stad zeer populair en de trots van hun bezitters.

Door hun ligging waren zij dikwijls te klasseren onder de grachten-kleinarchitectuur. Van daaruit kon men immers de '*passage*' van het scheepvaartverkeer in het oog houden. Een *passe-temps* als geen ander.

Met Roelandt's neoklassiek paviljoentje, zich eertijds weerspiegeld in de Ottogracht, was het niet anders. Verplaats het uit zijn huidige context in een park of aan een oever (of

in een combinatie van beide), en je hebt een perfect buiten- of bootshuis.

Als inspiratiebron zijn Franse voorbeelden of aanverwante niet veraf.

Het terugbrengen in zijn oorspronkelijke toestand is het minste wat Roelandt's '*bonbonnière*' verdient. Kleuronderzoek naar de oorspronkelijke kleurstelling moet doen opteren (zoals bij de balustrade) voor het al of niet vrijmaken van de natuurstenen architectuur-elementen (zuilen, pilasters, plinten). Het restaureren van dit vroegst gekende voorbeeld van Roelandt's architecturaal kunnen mag echter niet meer lang op zich laten wachten...

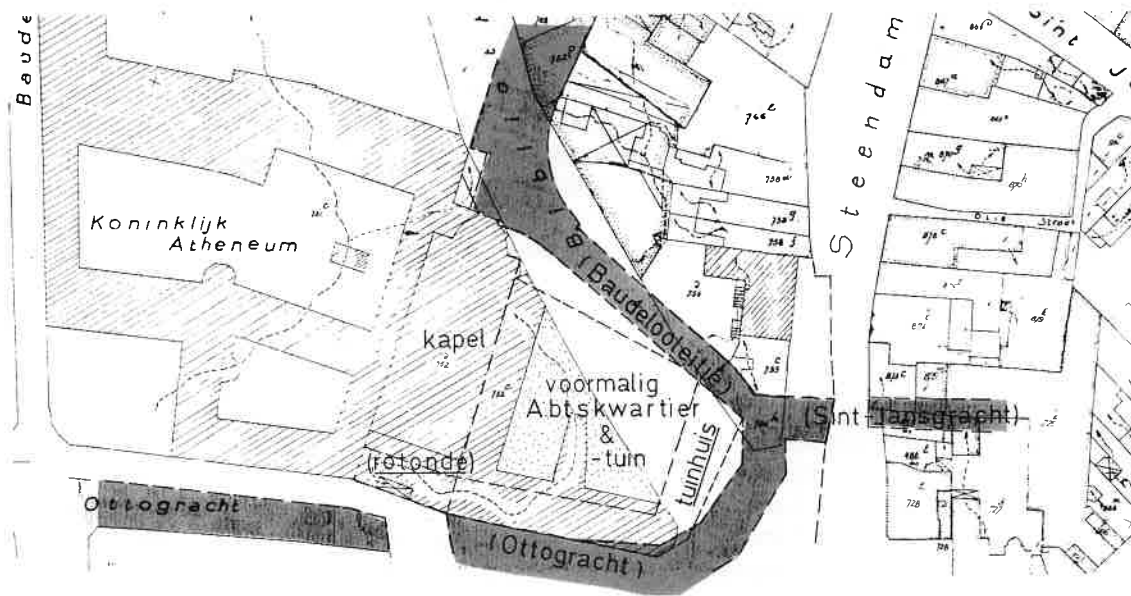

Deze Belle-Epoque postkaart is de laatste getuigenis van de voormalige abdijgebouwen rondom de 'abtentuin'.
(verzameling MIAT, Gent)

Oorspronkelijke vensterklink daterend van de bouwcampagne van Pauli, jaren 1870.

(foto auteur)

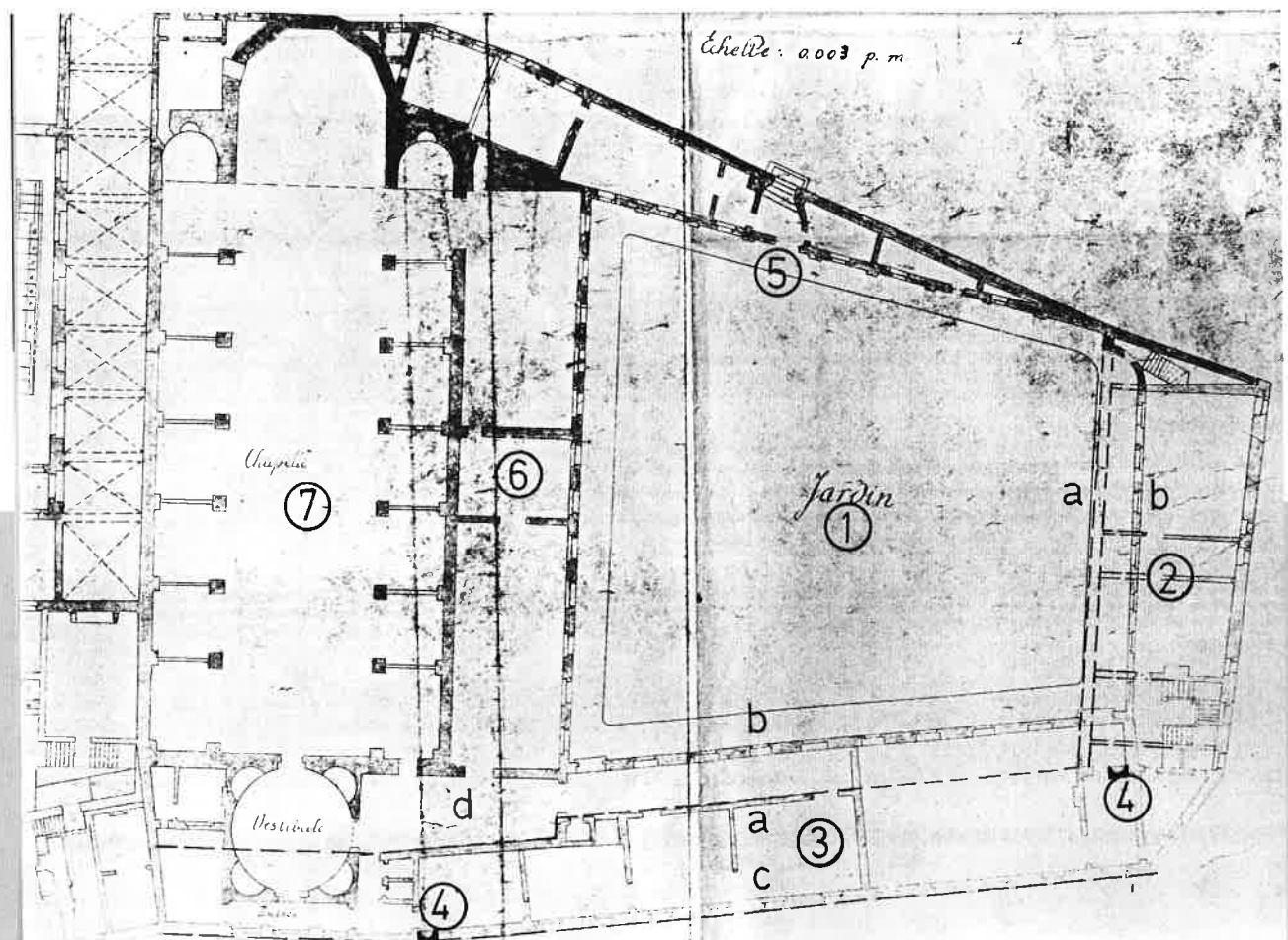

Reconstructie (door auteur) van het oudste abtenkwartier (1636?).

1. oorspronkelijke symmetrische abtentuin, perspectivisch vergroterend naar de kapel toe
2. eerste abtenkwartier (a: vroegere tuingevel door Roelandt gesloopt - b: nieuwe voorgevel in 1820 gebouwd)
3. oude verbindingsvleugel langs de Ottogracht (kloostergang?) (a: vroegere tuingevel - b: nieuwe tuingevel Pauli - c: aangepaste straatgevel - d: vroegere binnenplaats)
4. barokke lavabonissen
5. boothuis (de oudste tuingevels 2 en 3 zullen vermoedelijk éézelfde geleding in pilasters hebben gehad)
6. vleugel bijgebouwd door Pauli
7. kapel

(verzameling MIAT, Gent)

Voetnoten

(*) Het had evengoed een luxueus theehuis bij een of ander kasteel van een grootgrondbezitter of buitenverblijf van een rijke handelaar-ondernemer kunnen zijn...

¹ "Monsieur le President fait remarquer au conseil que l'orgue placé dans la salle de la Bibliothèque publique dont la ville a concédé l'usage à l'université, se détériore de jour en jour par la poussière qui entre continuellement dans les tuyaux, il propose de la vendre et d'employer les fonds qui en proviendront à la construction d'un vestibule qui serait un embellissement pour le bâtiment même et pour cette parti de la ville et donnerait à la bibliothèque une entrée plus convenable qui correspondrait à la dignité du bâtiment..."

Stadsarchief Gent, Reeks G VII / F205

² Stadsarchief Gent, Reeks G VII / F205-1

³ Roelandt zou deze *trouvailles* nadien nog herhalen. Voor de Empire voorgevel van de Aula van de Gentse universiteit in de Volderstraat, afgewerkt in 1826, verminkte hij de ingangspartij van de classicistische Infirmerie van de Sint-Pietersabdij. Acht monumentale arduinen zuilen wisselden zo van locatie.

⁴ "Bouw van een peristilum en vestibule bij de ingang van de universiteitsbibliotheek - buitengewone werken - budget 1820".

Er waren slechts twee inschrijvingen. De andere kandidaat was Jean Baptiste Voituren, meester stenhouwer. Stadsarchief Gent, Reeks G VII / F205

⁵ Handelt het zich hier om onderdelen van het abten- of tuinhuis van abt Ysembaert opgetrokken in 1636 (met diverse representatieve ruimtes en gastenkwartier) of van een latere, 18de-eeuwse verbouwing of nieuwbouw op dezelfde plaats?

⁶ "L'Entrepreneur sera tenu de démonter et extraire de la façade du bâtiment existant au fond de la cour, attenante à la bibliothèque, la pierre de taille formant l'Ordre Corinthien, y compris les marches, palier, plinthes, colonnes, pilastres avec leurs bases et chapiteaux, entablements & balustrades". Stadsarchief Gent, Reeks G VII / F205

⁷ Een foto, rond 1900 gereproduceerd op postkaart, laat dit ver-

moeden: er blijken toen nog slechts 2 (van de oorspronkelijk 3?) bouwlagen te bestaan getuige, vlak boven het lintel van een aantal ramen, een weinig proportioneel laag zadeldak (kant Otto-gracht is in deze gevel het enige raam van de trapzaal zichtbaar). Het gebruik van zichtbare muurankers kan dit gebouw laten opklimmen tot (minstens) de 17de eeuw.

Dit voormalig abten- of gastenkwartier (?) bevond zich eertijds 'strategisch' op een mooi uitzichtpunt: het samenkomen van 3 waterlopen - de Ottogracht, het Baudeloleitje en de Sint Jansgracht.

⁸ Deze zijn naar het Museum voor Stenen

Voorwerpen in de Sint Baafsabdij overgebracht, en worden er in de voormalige refter tentoongesteld.

⁹ Informatie welwillend verstrekt door mevrouw Lucie Van der Verren, auteur van de onuitgegeven verhandeling *Bouwgeschiedenis van de Abdij van Baudeloo. Eerste en tweede stichting*, Universiteit Gent, Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, Academiejaar 1973.

¹⁰ die de voormalige Plantentuin onherroepelijk verminkte, en waarvoor ook nog de resterende gebouwen rond de voormalige abtentuin moesten sneuvelen...

Sfeerbeeld van het oude bibliotheekdepot. Er tussenin drentelt een houten trappladder van steen en wolken...

(foto auteur)

